

EGYETEMES KULTÚRA

A *New Literary History* az Egyesült Államok mérvadó irodalomtudományi folyóirata, hasonló a magyarországi *Literatúrához*. Gyakran ad közre tematikus számot. Az 1995-ös őszi számnak az a címe, hogy "fölsőoktatás" (*Higher Education*). Annak ellenére, hogy az angolszász irodalomtudományban számunkra szokatlan fogalmakról is gyakran derül ki, hogy az irodalomról való gondolkodásra alkalmas koncepciók, a fölsőoktatás mégsem "belső," hanem külsőleg megfigyelhető jege marad. A nagy neveket sorakoztató -szó szerint — *tekintélyes* szám azt vizsgálja, hogy mivé lett, illetve mivé lehet az irodalomtudomány, tágabbban pedig a bölcsészet azon az egyetemen, amelyiknek az arculata most rajzolódik ki.

A vitaindító dolgozatot olyan fiatal tudós írta, akinek — úgymond — nincs "neve," mégis úgy tűnik, hogy még a nagyszerű Geoffrey H. Hartmannak sincs nehezebbé fölvenni az odadobott (elméleti) kesztyűt. Az egész vita tulajdonképpen egy tanítvány és a lehetséges mesterei, a fiú és az apák között zajlik. Sajátos szomorúsága a dolognak az, hogy mire a szám megjelent az igazán mélyenszántó vitaindító szerzője, Bill Readings harmincnégy évesen elhunyt. Így fordított hamleti paradigmában folyt tovább a véleménycsere, mert itt a mesterek vitatkoznak a halott fiú szellemével. Ez arra kényszeríti őket, hogy ők tegyék föl saját maguknak azokat a gyakran elképesztő kérdéseket, amelyeket különben betudhattak volna annak, hogy a köztük legfiatalabbik szeretné végre megkapni a hatalomból és a tekintélyből neki járó szeletet.

Bill Readings "*Műveletlen egyetem*" ("The University without Culture") című dolgozata tudásszociológiai ihletettségű politikusan megírt episztemológiai pamflet. Az érvek háttérében az a mostanra az Egyesült Államok és az angolszász Kanada egyetemein általánossá vált helyzet áll, amely szerint úgy tűnik, a kultúra/ kultúráltság és az érték/ kiválóság (*excellence*) fogalmai összeegyeztethetetlené váltak.

A mi magyarországi hagyományaink szerint csakúgy, mint az észak-amerikai hagyományok szerint is az egyetem a kultúra "tárháza". Ide mintegy azért járnak fiatal emberek sok éven keresztül, hogy *részesedjenek* ebből a tudásból, ami persze nem tisztán tudás, hanem vele jár az, amit gyakran intellektuális attitűdnek titulálunk. Szeretjük azt hinni, hogy imígyen az egyetemek meghatározzák a nemzet tudatát, és azon belül az egyes embereket is. Ebben a folyamatban az intellektus az a nyelvi elem, amely sokkal inkább grammatikája a kulturálódás folyamatának, mintsem a jelöltje avagy értelme. A szellemi ember, aki egyetemi polgár, vagy aki életének egy huzamosabb részében egyetemi polgár volt, képes arra, hogy mások életét modális segédlegként módosítsa, átvezesse, esetleg létrehozza olyan értelemben, hogy tudatossá teszi az emberben az ember által megélt/ megélhető élettörténetet. A szellemiség valamennyire mesterség is ezáltal, ami megőriz valamit a lelkek pásztorainak, illetve a lelkek idomárainak, a pszichoanalitikusoknak a dolgából.

Ami valószínűleg "Amerika" gondjait számunkra talán egzotikussá teszi, az a teljes nyíltság a gondolatok pénzre válthatóságának tekintetében. Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a magyar egyetemen a gondolatnak nincs *árfolyama*.

Ahhoz hogy egyáltalán fölvehessünk problémákat, tisztáznunk kell tehát, mi is/ mennyi is a gondolataink értéke. Valamint számot kell vessünk azzal is, hogy ezt hogyan

lehet megállapítani, majd pedig bemérni és mindenki számára nyilvánvalóan ellenőrizni. A gondolat árfolyamának konkrét határa az a pénz, amihöz juttatásként hozzáférünk, s mivel ez függ az egyetemi ranglétrán elfoglalt helyüinktől, az a rang, amely számottevő fizetéskülönbséggel jár, szintűgy a tudás értékének a mérője. A demokratikus egyetemi hierarchia képzavar. Szintűgy képzavar tehát az is, ha valaki abból a helyzetéből eredően dönthet mások tudásának az értékéről, hogy ő maga már elfoglalt egy erősebb egyetemi-politikai pozíciót. Ugyanakkor a képzavar szükséges apória, hiszen az egyetem ezen keresztül tükrözi a társadalom szerveződését, és így tudja önmagát elmondani mint olyan történetet, ahol valaki a tapasztalat felé, a tudás felé halad, s a végén elfoglalhatja a legmagasabb rangot, professzorrá lesz.

Amíg elsőéves hallgatóból egyetemi tanár lesz, számos megmértetésen megy keresztül az ember. Alapvizsgák, szigorlatok, záróvizsgák zárnak le és kezdenek el mondatokat abban a történetben amely a tudás felé haladó ember története. Persze a mi hősrünk nemcsak a tudás, hanem a hatalom felé is halad, de nem azért mert a tudás a hatalom volna, ahogy azt a képmutató szólás tartja. A hatalmi pozíció egyszerűen ahhoz kell, hogy anyagiilag biztosítható legyen az egyén számára a tudás megszerzésének a folytatása. Akinek tehát erre van "tehetsége," annak utat kell találni ahhoz, hogy az egyetemen, a kultúrában mint labirintusban megtalálja önmagát. Kérdés persze, hogy a tehetség és a hatalom akarása mennyiben szinonimok.

Oktatóként a tudásra törekvő ember ugyanazokkal a gondokkal szembesül, mint hallgatóként, csak hogy a tanár két oldalról kell hogy egyszerre jó benyomást adjon/ szerezzen. Mint a tudás eredője, s ugyanakkor maga is mint "tanítvány." Mindkét oldalon kiválóságra kell törekednie. Az egyik oldalról a hallgatók véleménye és tudása, a másik oldalról a senioroknak az oktató-kutató tanár teljesítményéről alkotott véleménye határozza meg a tudás hősének az útját az egyetemen belül. Az nyilvánvaló, hogy a teljesítménynek nem része az, hogy valaki előre köszön-e az egyetem folyosóján az idősebbeknek. Nem szerepelhet a tudás mérőjeként rokonszenv, illetve harag. De akkor hogyan mérhetjük azt — ti. a tudást/ a tudást jelölő teljesítményt —, aminek az alapján valaki szerencsésebb (anyagi) pozícióba kerül az egyetemen belül.

Ha a jövőző professzor azzal kommentálja "nagy doktorrá" avatásának a tényét a vele készült riportban, hogy ennek a címnek az odaítélése annak a jele, hogy az adott személyt a címet már magukénak tudók maguk közé fogadták, akkor itt kimaradt jelen érvelésünk egyetlen lényeges eleme: a tudás/ teljesítmény. Ha nem tartották volna arra méltónak, akkor a tudása tudományos teljesítmény marad-e vagy nem? Hol vannak azok a biztosítékok, amelyek gátat szabnak annak, hogy az életmondás ritualizálódjék? Hiszen ha ez nem folyamatos ellenőrzés tárgya, akkor az egyetem nem kizárólag a tudásra törekvés tere, hanem egyszerre drámai scénárió is, ahol — lévén a dráma egy meglehetősen konzervatív szerveződő műnem, aminek a legmodernebb változatai is archetipikus szereplőkkel dolgoznak, és csak a szöveg változik, de valakinek mindig buknia kell ahhoz, hogy a többiek, a szerencsések békében továbbélhessenek — nem kimutatható észérvek, hanem a hatalom és az ösztönök egymásba fonódó metafizikája mondja el a történetet, ami a hős számára nem igazán szerencsés szerveződés.

A gondolat árfolyamának a megállapítására fórumokat hoz létre az egyetemi szervezet. A fórumok, miután nagyon kényes ügyekben döntenek, egymás ellenőrző testületei

kell legyenek. S ahogy az Alkotmánybíróság tagja sem lehet tagja a miniszterek gyülekezetének, s a miniszter sem tagja az Állami Számvevőszéknek, úgy az egyetemi testületeknek is jól elhatárolható szövegszerkesztő közösségeknek kell lenni, hogy aztán így egymást korrekten tudják olvasni, s hogy elkerüljék annak a veszélyét, hogy az olvasat netán tükörkép legyen. Az egyik szöveg értelme nem függhet a másik szöveg értelmétől, azaz funkciójától, illetve ha függ, akkor máris olyan szemantikai *össze-függés* jönne létre, ami grammatikailag nem kimutatható, azaz valami, ami eleve nyilvános, politikai és demokratikus a metafizika, illetve a sejtések síkjára helyezne. Az érték elvont fogalom, de politikai értelemben ez az elvontság Wittgenstein *Tractatus*ának az 5. része szellemében az egy-egy értelmű megfeleltetés függvényére kell korlátozódjék, azaz az *értékítélet*nek korrespondenciában kell állnia a valóságban megtörténttel. Valami jó vagy helytelen. A metafizika által sugált koherencia azt mondaná, hogy maga a személy jó vagy helytelen, és a hozzá funkcióként rendelt teljesítmények a jón illetve a helytelenen mint értelmezési kereten *belül* csakis jók vagy csakis helytelenek. Az *előítélet* válija föl az *értékítélet*et. Márpedig Saussure nem az *előítélet* számára készítette el a szinkron jelrendszer koncepcióját.

Árfolyamnövelő tényező lehet a publicitás. A fórum, amely a közismertség útja, az a tudományos publikálási kényszer, amely a Ph.D. dolgozatuknak a csiráit melengető doktoranduszokat arra kényszeríti, hogy dolgozatokat írjanak, miközben az lenne a dolguk, hogy megtanulják azt a nyelvet — és itt még csak a nyelv szótáráról, illetve intermedialis nehézségű nyelvtanáról van szó — amin nekik magukat a dolgozatokat kell(ene) írni. Sajátos apória, majd hogyan nem happening-számba menő esemény az, amikor egy szemináriumon több tudásra törekvő Ph.D. hallgató mintegy egymást tanítja arra, amire egyelőre mindegyikük még csak törekszik. Bár azt nem mondom, hogy ennek nem lehet tanulsága. Vajon a Ph.D. fokozat birtokában lévő oktatónak az idejét érdemes-e elsőéves órák megtartására fordítani? A *New Literary History* tudós szerzői legalább annyira határozatlanok megannyi kérdés megválaszolásában, mint mi honiak. Csakhogy megint a miénk az a posztmodern élmény, hogy alkalmunk van olyan kérdésekről eszmét cserélni, amely kérdésekben "odaát" minden lehetséges alternatívát kipróbáltak, és a végső válasz a *visszatérés az eredeti állapot-hoz* volt.

Az értékek mérhetősége pénztől függ. Ugyanakkor a mi egyetemről alkotott fogalmaink nem pénzalapúak, hanem etikaiak, és nagyrészt önazonosságunk keretében nyerik el méltó/ méltatlan szerepüket. A mi számunkra az egyetem a nemzet tudásának/ tudatának a generátora, afféle szellemi mater. Mi viszont itt és most nem a mater jóakarátának az óvó jelenlétét élvezzük, hanem mindegyikünk saját helyzetének az előnyei és hátrányai szerint tudja saját pozícióját létrehozni. A tudatunk magasztos, s ugyanakkor a zsebünkre kell hogy dolgozzunk. Ennek megfelelően vagy teljesen sarkított etikai-episztemológiai kritériumok szerint kell hogy mérjük, ki mit *művel*, vagy el kell kezdeni számolni, és tisztázni kell, hány oldal publikáció hány lépés a több pénzt hozó magasabb hatalmi-pénzügyi helyzet felé. Ha viszont az etikai és a tárgyi-pénzbeli méretetés metaforizálódik, az garantáltan dramatizálja a jelen helyzetet, s ugyanakkor devalválja a kultúra fogalmát. A kultúra a mi kutyánk?

Hiányzik az a közös stratégia, amely szerint egy egyetem meghatározza, hogyan méri a hallgatóinak és az oktatóinak a teljesítményét. Nincs olyan manifesztum, ami deklarálja a tudást mint az egyetemen megélhető történet végső jelöltjét. Ugyan egyetemi *polgár* létünk deklarálva van, de itt és most a fórumok nem látszanak biztosítani, vagy csak esetele-

gesen biztosítják számunkra a polgári jogokat, amely végül is az egyetemi polgár személyiségét hermeneutikai ágenssé avatja, akinek vélhetően megengedi a polgári léte, hogy a bölcsészetet és az ezzel járó létformát a lehetséges világok legjobbjaként élje meg akkor is, ha a számítógép előtt ül, akkor is, ha *olvas*, akkor is ha *hallgat(ó)* illetve ha *tanít*.